

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА НАРАХУВАННЯ, СПЛАТИ І ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ

Пирога С.С.,
аспірант ВНУ імені Лесі Українки;

Пирога І.С.,
аспірант ВНУ імені Лесі Українки

У роботі досліджено схеми мінімізації податкових платежів, що призводять до несплати або безпідставного відшкодування з бюджету ПДВ, надано рекомендації з усунення існуючих негативних факторів у фінансовій системі країни. Запропоновано автоматизовану систему нарахування, стягування і відшкодування ПДВ, в основі якої лежать спеціальні ПДВ-рахунки, яка усуває усі зазначені недоліки системи адміністрування ПДВ.

Ключові слова: ПДВ, відшкодування, мінімізація податкових платежів, ПДВ-рахунки.

В работе исследованы схемы минимизации налоговых платежей, которые приводят к неуплате или безосновательному возмещению из бюджета НДС, даны рекомендации по устранению существующих негативных факторов в финансовой системе страны. Предложена автоматизированная система начисления, взимания и возмещения НДС, в основе которой лежат специальные НДС-счета, которая устраняет все указанные недостатки системы администрирования НДС.

Ключевые слова: НДС, возмещение, минимизация налоговых платежей, НДС-счета.

In this work the scheme to minimize tax payments, leading to failure or arbitrary compensation of VAT, and recommendations to address existing negative factors in the financial system. An automated system for calculation, collection and refund of VAT to be based on special VAT accounts, which eliminates all of the deficiencies in the administration of VAT.

Keywords: VAT, refund, minimize tax payments, VAT accounts

Особлива роль серед дискусій та обговорень в контексті податкової реформи відводиться проблемі попередження та нейтралізації загроз у сфері адміністрування та відшкодування податку на додану вартість (ПДВ). Серед останніх наукових досліджень слід відмітити «Проблеми реформування податку на додану вартість» [1], «Податок на додану вартість та прогнозування його надходжень до бюджету» [2], проблеми бюджетного відшкодування ПДВ [3], концептуальні положення реформування ПДВ [4] та ін.

Питання функціонування ПДВ часто ставали предметом наукових досліджень вчених М.П. Кучерявенка, Г.В. Беха, О. Данилова, І. Лютого, А. Дриги, Л. Новицької, М. Петренка, С. Салівона, А. Сігайова, І. Луніної, В. Мельника, Б. Карпінського, В. Копилова та інших. Віддаючи належне науковим розробкам, потрібно відмітити, що залишаються не достатньо дослідженими питання, пов'язані з оцінкою застосування суб'єктами господарювання різних схем мінімізації податкових платежів, зокрема податку на додану вартість, способів і методів відшкодування ПДВ (законних, незаконних).

Метою цієї статті є дослідження застосування суб'єктами господарювання схем мінімізації податкових платежів, що призводять до несплати або безпідставного відшкодування з бюджету ПДВ, надання рекомендацій з усунення існуючих негативних факторів у фінансовій системі країни, що й обумовлює актуальність і практичну цінність проведеного наукового дослідження.

Автори [2] назвали одинадцять способів штучно формування податкового кредиту, що призводить до ухилення від сплати податкових зобов'язань з ПДВ. У науковому виданні не висвітлено, яким чином відбувається мінімізація та уникнення сплати ПДВ. Раніше пропонувалося обмежити застосування

податкового кредиту тими підприємствами, тривалість виробничого циклу одиниці продукції яких перевищує терміни податкової звітності [5]. Для решти підприємств право на податковий кредит запропоновано відмінити. Відміна податкового кредиту для більшості підприємств істотно скоротить масштаби ухилення від оподаткування не тільки ПДВ, але й інших податків. Водночас є низка інших методів ухилення від оподаткування. За час використання ПДВ у світі нагромаджено чималий досвід у боротьбі з цими зловживаннями і напрацьовано ефективні способи боротьби з ними [6, 7, 8].

Слід зазначити, що деякі з наведених нижче способів можуть використовуватися платниками податків для ухилення від сплати інших податків – таких як податок на прибуток, на майно юридичних осіб, а також вихід з-під обмежень валютного чи банківського контролю. Для мінімізації податкових зобов'язань застосовуються наступні методи.

Фіктивні рахунки-фактури дозволяють зменшити податкові зобов'язання шляхом збільшення сум податкового кредиту, зазначених у фіктивному рахунку-фактурі, а також збільшити затрати на виробництво і реалізацію продукції, що призведе до зменшення оподаткованого прибутку.

Фальсифікація бухгалтерських записів полягає у перекручуванні записів в облікових реєстрах і (або) в рахунках-фактурах.

Некоректна кваліфікація типу угоди, що виражається в укладанні безлічі угод, які зменшують загальну суму податкового зобов'язання. Так, підприємство може поставити контрагенту продукцію за штучно заниженою ціною, а натомість одержати кредит, що, можливо, ніколи не буде погашений. У базу ПДВ включені тільки надходження від реалізації товарів і послуг, але не отримані позички.

Реімпорт товарів (фіктивний експорт) дає право на відшкодування всієї суми ПДВ, яка реально не сплачувалася. Іноді експортований товар узагалі не покидає території країни, що зводить проблему ухилення до якнайшвидшого одержання суми відшкодування.

Бартер і трансферне ціноутворення передбачає здійснення зустрічних торгових операцій, що може викликати залік податкових зобов'язань для обох сторін угоди.

Зловживання правом на добровільну реєстрацію як платника податку виключно з метою одержання відшкодування ПДВ, сплаченого за придбані товари і послуги (наприклад, для особистого споживання).

Здійснення експорту афілійованими (підконтрольними) підприємствами, які й одержують відшкодування ПДВ.

Зміна природи угоди. При використанні цього механізму підприємство А поставляє продукцію підприємству Б, яке не здійснює відповідного платежу підприємству А. Підприємство А потім уступає виниклу дебіторську заборгованість підприємству В – така операція трактується законодавством як продаж фінансових активів і не підлягає оподаткуванню ПДВ. Підприємство Б згодом гасить свої зобов'язання перед підприємством В, але, з погляду В, зазначений платіж є платою за капітальний актив.

Податковий кодекс України не виключає застосування названих способів мінімізації податкових зобов'язань, а лише ускладнює їх. Основним способом протидії ухиленню від сплати ПДВ і/або одержанню незаконного бюджетного відшкодування є посилення контролю, який пропонується здійснювати в автоматичному режимі.

З погляду бухгалтерського обліку, існує чотири варіанти нарахування податкових зобов'язань. Якщо установити, що базою податку є сума прибутку (p) і фонду оплати праці (w) чи різниця між продажем (o) і покупками (i), а податок стягується за ставкою t , то до однакової величини зобов'язання (VAT) приведуть наступні способи [9]:

1) Прямий адитивний метод (чи балансовий метод): $VAT = t(p + w)$. Прикладом стягування ПДВ на основі балансового методу є система ПДВ в Японії, де зазначений податок був уведений 1 квітня 1989 року. Єдиною перевагою застосування бухгалтерської звітності для розрахунку зобов'язань з ПДВ є використання тих же документів, що і для нарахування податку на прибуток, що знижує витрати на податкове адміністрування.

2) Непрямий адитивний метод, який не передбачає розрахунок доданої вартості, а відразу нараховується сума податкових зобов'язань: $VAT = t p + t w$. На практиці ПДВ на доход майже не використовується, бо у всіх країнах, що застосовують ПДВ, справляються податки на прибуток і на доходи фізичних осіб. Використання в цьому випадку доходної бази для податку на додану вартість призвело б до подвійного оподаткування її частини.

3) Прямий метод вирахування (іноді називають податком на трансферти підприємства business transfer tax): $VAT = t(o - i)$. Обчислення ПДВ цим способом здійснюється шляхом застосування відповідної податкової ставки до різниці між сумою валового продажу і валових витрат (включаючи ПДВ).

4) Непрямий метод вирахування (метод відшкодування, рахунків-фактур): $VAT = t_o - t_i$. При сплаті податку сума ПДВ вказується окремим рядком у кожному рахунку-фактурі. Загальна сума зобов'язання платника податків визначається як різниця між ПДВ, сплаченим при покупках, і ПДВ, отриманим від реалізації.

Переважає більшість країн світу, які використовують ПДВ, для нарахування податкових зобов'язань застосовують метод відшкодування з наступних причин: по-перше, виникнення податкових зобов'язань тісно пов'язано з моментом здійснення економічної операції, а рахунок-фактура є її документальним підтвердженням; по-друге, полегшується податковий контроль і можливості перехресної перевірки; по-третє, тільки при такому методі можливе стягування ПДВ за декількома ставками; по-четверте, можна використовувати будь-який податковий період, у той час як метод бухгалтерського балансу дозволяє обчислювати податкові зобов'язання тільки за період здачі бухгалтерської звітності, що вважається їхнім основним недоліком.

З точки зору податкового адміністрування, найбільш прийнятним є обчислення податкових зобов'язань із застосуванням непрямого методу віднімання, який передбачений Податковим кодексом України, і передбачає застосування рахунків-фактур. Кожна угода повинна оформлятися рахунком-фактурою, який підлягає реєстрації в електронному реєстрі, якщо сума ПДВ перевищує 10 000 грн. Недоліком цього способу є те, що у ньому присутня велика кількість факторів, що впливають на достовірність і своєчасність обчислення та внесення податку до бюджету, висока трудомісткість способу нарахування та велика похибка, посилена людським фактором.

Прийнятий метод відшкодування дозволяє перейти до автоматизованого нарахування, сплати і відшкодування ПДВ, який не потребує затрат ні з боку платника податків, ні з боку податкових органів. Порядок нарахування і сплати стає абсолютно прозорим і виключає можливість ухилення від оподаткування, якщо угода здійснюється легально.

Запропонована нами автоматизована система передбачає, щоб кожен зареєстрований платник ПДВ має два окремі ПДВ-рахунки. На одному з них (дебіторському) обліковуються суми ПДВ, сплачені при покупках сировини, матеріалів, комплектуючих і ін. ($t i$), на другому (кредиторському) – обліковуються суми ПДВ, одержані при реалізації ($t o$). Купуючи товар, покупець подає платіжне доручення в установу банку. На підставі цього платіжного доручення банк в автоматичному режимі здійснює наступні операції:

З рахунку покупця на рахунок продавця перера-

ховує вартість товару без ПДВ;

З рахунку покупця перераховує на кредиторський ПДВ- рахунок продавця суму ПДВ (t_o) і одночасно зараховує цю ж суму на дебіторський ПДВ- рахунок покупця (t_i).

Нарахування, облік і сплата ПДВ здійснюються в автоматичному режимі після одержання банком платіжного доручення від покупця товарів (робіт, послуг) або інкасації готівкових коштів у банківській установі, що обслуговує платника податку. Податкові зобов'язання платників ПДВ обчислюються як різниця кредиторського і дебіторського ПДВ- рахунків ($VAT = t_o - t_i$). Обчислена так сума автоматично перераховується до державного бюджету в момент виникнення податкових зобов'язань, визначених у Кодексі. Сума перерахованого до бюджету ПДВ одночасно заноситься на спеціальний рахунок дебіторського зобов'язання платника ПДВ для зведення балансу ПДВ- рахунків. Якщо сума дебіторської заборгованості перевищує кредиторську ($VAT = t_o - t_i$ має від'ємне значення), податкових зобов'язань у платника ПДВ не виникає. Останній випадок трапляється тоді, коли суб'єкт підприємницької діяльності виступає кінцевим споживачем закуплених товарів (робіт, послуг) або закупив фактори виробництва (сировину, матеріали, комплектуючі й ін.), але продукції ще не виробив або ще її не реалізував, або здійснив експортну поставку. Та частина від'ємного значення, яка підтверджена митними органами, автоматично повертається платнику податку – переводиться на поточний рахунок платника.

Зведення балансу рахунків проводиться в автоматичному режимі за визначеним у Податковому кодексі України графіком сплати податку (зараз щомісяця) або в реальному масштабі часу. Протягом податкового періоду, встановленого Кодексом, за ініціативою власника рахунків, різниця ПДВ- рахунків ($VAT = t_o - t_i$) може використовуватися виключно для сплати ПДВ продавцеві товарів (робіт, послуг). Запропонований спосіб нарахування, сплати і перерахування ПДВ до бюджету може здійснюватися з використанням одного спеціального рахунку.

Запропонований спосіб адміністрування ПДВ не потребує ніяких зусиль ні з боку платника податків ні з боку податкової адміністрації, хоча несуттєво ускладнить роботу банківських установ, і, можливо, вимагатиме змін у Законі України «Про банки і банківську діяльність» (зміниться форма платіжного доручення) і збільшаться комісійні банків за обслуговування додаткових рахунків.¹ Відповідальність, у тому числі майнова, за дотримання порядку відкриття та порядку функціонування ПДВ- рахунків несе банків-

¹ Спроба запровадження ПДВ-рахунків в Україні у 2004 р. була припинена без обґрунтування причин. Банківська система була цілком готова до відкриття і обслуговування ПДВ-рахунків. Приватбанк ухвалив рішення про безкоштовне відкриття ПДВ- рахунків і затвердив тариф 0,50 грн. за один документ проведення платежів (http://privatbank.ua/info/index2.stm?fileName=4_1_10au.html).

ська установа, в якій ці рахунки відкриті.

Побутуюча нині думка про те, що запровадження спеціальних ПДВ- рахунків призводить до вимивання обігових коштів підприємств, є хибною і не тільки не має, але й у принципі не може мати ніякого економічного обґрунтування, оскільки платниками ПДВ є лише кінцеві споживачі. Якщо підприємство не є кінцевим споживачем продукції, воно лише здійснює транзит накопиченого у процесі виробництва ПДВ до кінцевого споживача.

Інколи недоліки ПДВ- рахунків вбачають у тому, що додатна різниця $VAT = t_o - t_i$ протягом податкового періоду не може використовуватися для безвідсоткового кредитування економіки. Користь від такого кредитування дуже сумнівна, а шкода цілком реальна – наднормативні запаси факторів виробництва. Насправді ПДВ не вилучається з фінансової системи країни і може бути використаний з більшою ефективністю.

З моменту запровадження нового механізму адміністрування ПДВ виникає зручний і простий спосіб обліку створеної доданої вартості, а отже і оцінки результатів економічної діяльності підприємств на підставі оцінки, створеної доданої вартості на окремому підприємстві, регіоні, галузі, економіки держави в цілому. Величина заново створеної доданої вартості повинна корелювати з прибутками, які, у свою чергу, повинні корелювати із затратами праці. Якщо ж така кореляція відсутня, то в роботі підприємства переважає спекулятивна складова, і такі підприємства повинні зацікавити відповідні органи.

Запровадження такого механізму адміністрування ПДВ повинно зняти проблеми, пов'язані з поверненням ПДВ суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності. Адже можна точно визначити величину ПДВ, сплаченого кожним підприємством чи організацією, і здійснити повернення відповідної суми. Відшкодування може здійснюватися в автоматичному режимі в реальному масштабі часу. Підставою для відшкодування є митна декларація, яка засвідчує експорт відповідної партії продукції, а ПДВ- рахунки експортера і виробника підтверджують факт сплати, заявленої до відшкодування суми.

Таким чином, запропонований механізм автоматизованого нарахування, сплати до бюджету і відшкодування ПДВ допускає застосування множинних ставок ПДВ (практично без обмеження їх кількості), забезпечує мінімально можливі витрати на адміністрування ПДВ, унеможливує будь-які зловживання в легальному секторі економіки, не потребує контролю з боку податкових органів і одночасно гарантує точне виконання податкового законодавства, дозволяє здійснювати будь-які перехресні перевірки з будь-якого комп'ютерного терміналу, будь-яким органом, який користується правом доступу до спеціальних ПДВ - рахунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення. – Київ: Знання-Прес, 2004. – 454 с.
2. Податок на додану вартість та прогнозування його надходжень до бюджету /Монографія /М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко,Т.І. Ефіменко та ін.: – К.: Науково-дослідний фінансовий інститут, 2004. – 344 с.
3. Дяковський Д.А. Проблеми бюджетного відшкодування ПДВ // Фінанси України. –2002. – № 3. – С. 58–64.
4. В'ячеслав Дедекаєв. Концептуальні положення реформування ПДВ //Економічний часопис – XXI. – 2007. – № 5–6.
5. Пирого І.С., Берлач А.І. Удосконалення адміністрування ПДВ як захід протидії податковим правопорушенням // Право України. – 2010. – №1. – С.95–104.
6. Hershel F.J. "Tax Evasion and Its Measurement in Developing Countries" // Public Finance (The Hague), Vol.33, No.3, 1978, pp. 232-268, Buckett A. "VAT Enforcement and Appeal Manual", London: Butterworths, 1986.
7. Современный НДС / Лайам Сбрилл, Майкл Кин, Жан Поль Боден, Виктория Саммерс: Пер. с англ. – М.: Изд. "Весь мир", 2003. – 274 с.
8. Гаррисон Грехем, Крелов Рассел. Возмещение НДС: обзор опыта стран // Рабочий отчет МВФ. – Ноябрь. – 2005.
9. Tait A. Value Added Tax: International Practice and Problems", IMF, Washington DC, 1988.